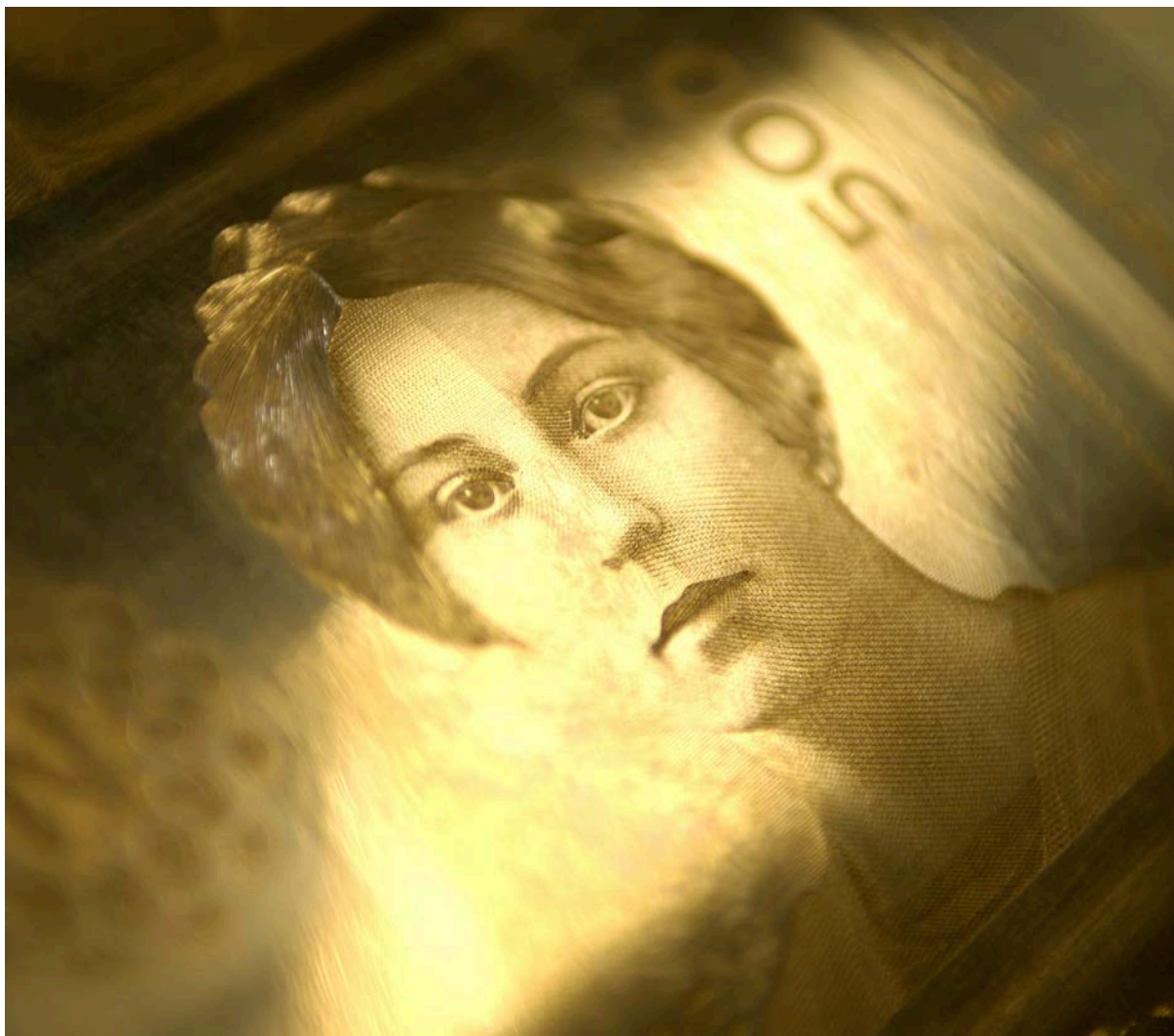

Årsrapport **SEDLER OG MYNTER** **2009**

Kobbertrykksylinder 500-kroneseddel med Sigrid Undset

Området for finansiell stabilitet
Avdeling for kontante betalingsmidler

1	Organiseringen av kontantforsyningen	4
2	Sedler og mynter i omløp	6
2.1	<i>Sedler</i>	6
2.2	<i>Mynter</i>	7
2.3	<i>Prognose 2010 - 2012</i>	7
3	Innskudd og uttak av kontanter i Norges Bank	7
3.1	<i>Sedler</i>	8
3.2	<i>Mynter</i>	8
3.3	<i>Omløpshastighet</i>	8
4	Anskaffelse av sedler og mynter	9
5	Destruksjon	9
5.1	<i>Kontroll og destruksjon i Norges Bank</i>	9
5.1.1	<i>Sedler</i>	9
5.1.2	<i>Mynter</i>	10
6	Forfalskninger	10
7	Henvendelser fra publikum	10
7.1	<i>Innveksling av utgåtte sedler og mynter</i>	10
7.2	<i>Erstatninger for skadde, ødelagte eller bortkomne sedler og mynter</i>	11
7.3	<i>Andre henvendelser</i>	11

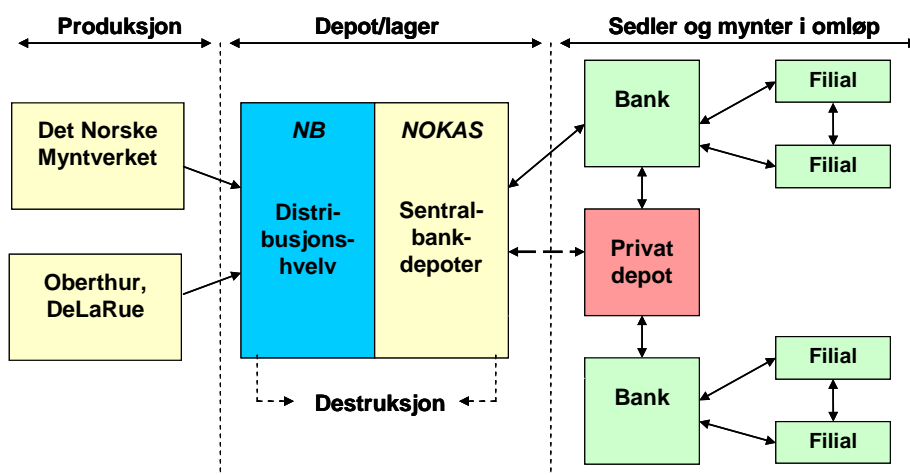
1 Organiseringen av kontantforsyningen

Norges Bank, som landets sentralbank, har ansvaret for å utstede pengesedler og mynter. Dette innebærer å fastsette sedlenes og myntenens pålydende og utforming. I tillegg har sentralbanken et ansvar for å sikre at samfunnet har tilgang til og nødvendig tillit til kontanter som betalingsmiddel.

Den fysiske forsyningen av kontanter kan deles i tre trinn: (1) produksjon, (2) Norges Banks depot/lager, og (3) videre forsyning av sedler og mynter som er i omløp, se figur 1. Norges Bank har avtale om å kjøpe mynt fra Det Norske Myntverket¹. Den gjeldende avtalen mellom Norges Bank og Myntverket gikk ut 31.12.2009. Høsten 2008 ble det signert en rammeavtale med Myntverket for leveringer i fire nye år fra og med 2010. Virksomheten i Norges Banks Seddeltrykkeri ble avviklet i 2007, og sentralbanken kjøper nå sedler fra andre seddeltrykkerier. Det er inngått avtaler med De La Rue International Limited fra England og Oberthur Technologies fra Frankrike. Avtalene gjelder for perioden 2007 – 2012.

Norges Banks lagerhold er organisert ved et sentralt distribusjonshvelv og fem sentralbankdepoter lokalisert rundt om i landet. Distribusjonshvelvet driftes av Norges Bank, men Norsk Kontantservice AS (NOKAS) driver sentralbankdepotene på vegne av sentralbanken. I tillegg kjøper Norges Bank behandlingstjenester knyttet til sentralbankoppgavene fra NOKAS (inkludert destruksjon). NOKAS tilbyr kontanthåndteringstjenester til banker og andre i konkurranse med tilsvarende selskaper. Selskapet ble etablert med Norges Bank og private banker på eiersiden i 2001, men Norges Banks eierandel ble solgt i januar 2006.

Figur 1: Kretsløpet i forsyningen av sedler og mynt

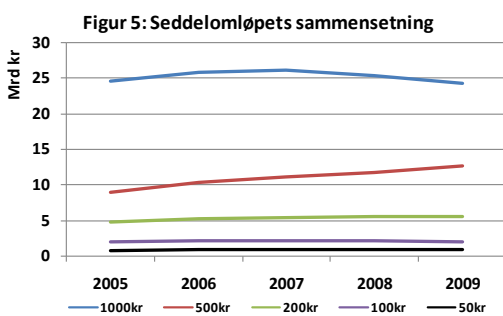
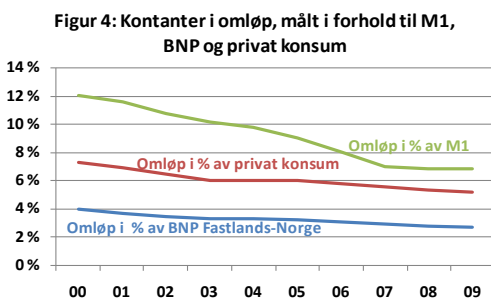
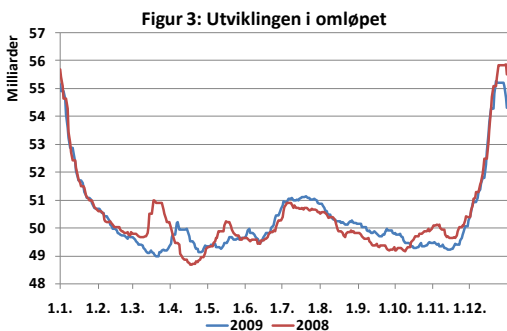
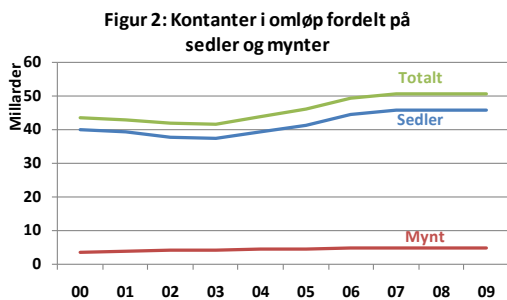
Bankene rekvirerer kontanter og leverer inn overskuddsbeholdninger ved Norges Banks sentralbankdepoter. Publikum tar på tilsvarende måte ut kontanter fra og leverer inn overskuddsbeholdninger til bankene. Norges Bank forsyner dermed bankene med kontanter, og bankene står for den videre distribusjon til publikum. Når bankene har tatt ut kontanter fra Norges Bank er disse kontantene satt i omløp, og den mengden sedler og mynter som til

¹ Den Kongelige Mynt AS ble i 2003 solgt til Samlerhuset AS og Mint of Finland og endret navn til Det Norske Myntverket.

enhver tid finnes ute i samfunnet (inkludert bankenes beholdninger), kalles gjerne omløpet av sedler og mynter eller kontantomløpet.

Målet for Norges Banks politikk på kontantområdet er å bidra til effektivitet i kontantforsyningen og i det samlede betalingssystemet. Ulike tiltak er iverksatt de siste årene for å skape en mest mulig effektiv ansvars- og arbeidsfordeling mellom aktørene og et klarere skille mellom ulike typer tjenester. Endringene har ført til at Norges Bank har inntatt en klarere grossistrolle. Bankene står nå for en større del av omfordelingen av kontanter seg imellom.

Endringene har bl.a. bestått i å redusere antall sentralbankdepoter til fem (Bergen, Oslo, Stavanger, Tromsø og Trondheim) og å innføre en ordning hvor bankene, ut fra gitte vilkår, får rentekompensasjon for beholdninger som de oppbevarer i private kontantdepoter. Pr. 31.12.2009 var det etablert totalt 16 private kontantdepoter rundt om i landet. Depotene driftes av NOKAS (9) og Loomis (7).

2 Sedler og mynter i omløp

Den gjennomsnittlige verdien av omløpet i 2009 var 50,4 milliarder kroner, jf. figur 2. Sammenlignet med 2008 er det en nedgang på 0,1 prosent (58 millioner kroner). I perioden 2004-2007 var det en gjennomsnittlig årlig vekst i omløpet på 5 prosent. Siden 2007 er omløpet redusert med 0,2 prosent og veksten i omløpet ser ut til å ha stoppet opp.

Figur 3 viser omløpet pr dag for 2008 og 2009. I 2008 var det en ekstraordinær økning på ca 890 millioner i oktober og november. Som det fremgår av figuren har omløpet holdt seg tilnærmet stabilt de to siste årene. Tidspunktet for de små høysesongene i løpet av året vil variere avhengig av dato for påske, pinse mv. Den ekstraordinære økningen i oktober/november 2008 antas forårsaket av finanskrisen og diskusjon omkring sikkerheten til bankkunders innskudd i norske og utenlandske banker.

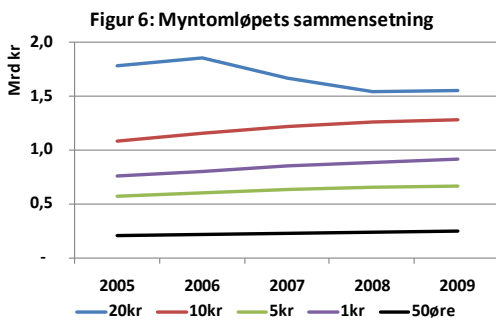
Verdien av sedler og mynter i omløp utgjør en stadig mindre andel av verdien av betalingsmidler disponert av publikum (M1), jf. figur 4. Andelen er redusert fra vel 12 prosent i 1999 til 6,8 prosent i 2009. Andelen i 2009 er tilnærmet det samme som i 2008. Målt i forhold til BNP fastlands-Norge og privat konsum, viser kontanter i omløp også en svak nedgang. Kontantomløpet målt i forhold til BNP fastlands-Norge og privat konsum ligger på henholdsvis ca 3 og 5 prosent. Det er tilnærmet lik 2008.

2.1 Sedler

Gjennomsnittsverdien av seddelomløpet i 2009 var 45,7 milliarder kroner. Dette er 0,3 prosent (135 millioner kroner) lavere enn i 2008. Figur 5 viser utviklingen i seddelomløpet fordelt på valører i perioden 2005-2009. Omløpet av 50-, 200- og 500- kroneseddelen har økt de to siste årene. 500-kroneseddelen har den sterkeste økningen i 2009 med 7 prosent. Omløpet av 100- og 1000-kroneseddelen har vist en fallende tendens de siste årene og var henholdsvis 3 og 4 prosent lavere enn i 2008.

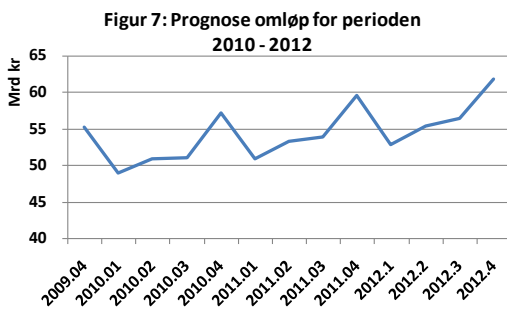
Målt i antall sedler har det siden 2006 vært mest 200-kronesedler i omløp. I 2009 har utviklingen ført til at det for første gang er flere 500-kronesedler enn 1000-kronesedler i sirkulasjon. Grunnen til dette er mer bruk av 500-kronesedler i minibanker.

I 2009 var gjennomsnittsverdien på en seddel i omløp 388 kroner, mot 391 kroner i 2008.

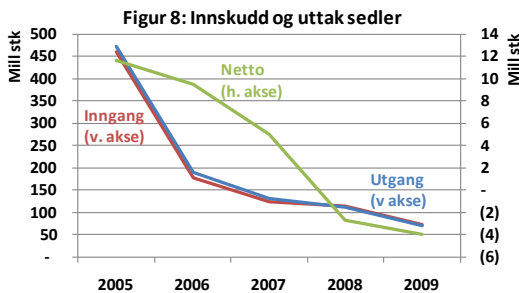
2.2 Mynter

Gjennomsnittsverdien av myntomløpet var i 2009 4,7 milliarder kroner, en økning på 77 millioner kroner eller 1,7 prosent fra 2008. Figur 6 viser utviklingen i myntomløpet fordelt på valører i perioden 2005-2009. Alle myntvalører har hatt en økning fra 2008 til 2009. 50-øremynten har størst økning med litt over 3 prosent, det vil si nesten 8 millioner kroner. Gjennomsnittsverdien av en mynt i omløp i 2009 var 2,67 kroner mot 2,70 kroner i 2008.

2.3 Prognose 2010 - 2012

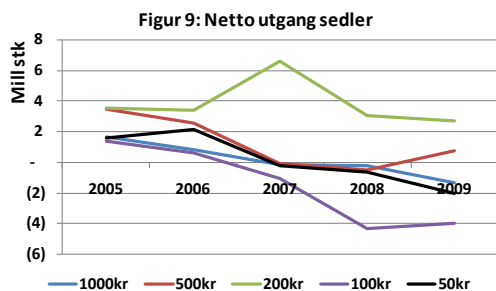
Figur 7 viser prognose for omløpet av sedler og mynter for årene 2010 til 2012 (pr. kvartal). I modellen² som ligger til grunn for prognosen, avhenger etterspørselen etter kontanter av privat konsum som betales på salgssted, bankenes innskuddsrente og en trendvariabel som uttrykker kontanternes reduserte betydning som betalingsmiddel. Ut over normale sesongsvingninger indikerer prognosen en svak nedgang i omløpet av kontanter i første kvartal 2010. Deretter indikerer prognosen en økning.

3 Innskudd og uttak av kontanter i Norges Bank

I dette kapittelet fokuserer vi på antall sedler og mynter, da dette gir bedre uttrykk for aktiviteten enn verdital knyttet til transaksjonene.

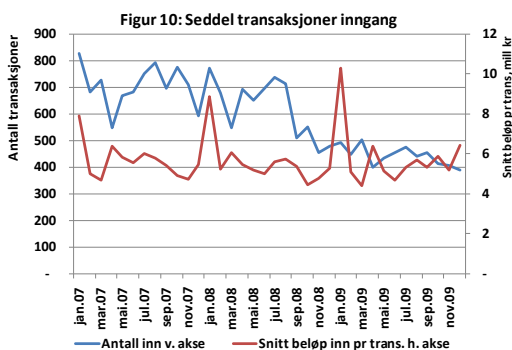
Den samlede inngang og utgang av sedler og mynter viser etter flere år med nedgang en liten oppgang i 2009, jf. figur 8 og 12. Sedlene hadde fortsatt en nedgang mens myntene hadde en oppgang.

Nedgangen i årene etter 2005 henger sammen med de endringene NB har gjennomført på kontantområdet:

- Avvikling av sentralbankdepoter og etablering av rentekompensasjon til private kontantdepoter.
- Økte standard enheter for innskudd og uttak, spesielt sedler høsten 2008.
- Krav om kvalitetssortering før innskudd i sentralbanken.
- Endringer i innkrevingsmåten for ekspedisjonsavgifter.

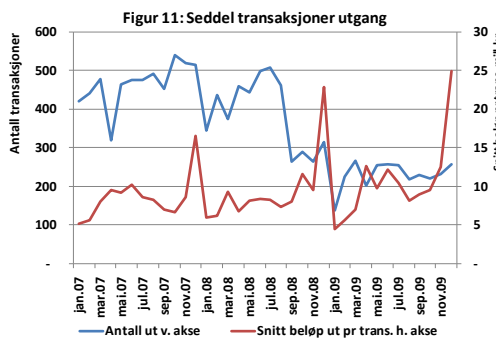
Også innføring av lukkede kontanthåndteringssystemer for håndtering av kontanter i butikkenes kasser bidrar til at

² Modellen er dokumentert i en artikkel av Knut Are Aastveit og Thomas Kjørstad i Penger og Kreditt 4/2005 "Norges Banks lagerstyring av kontanter".

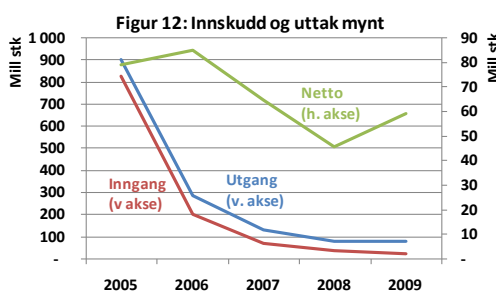
sirkulasjonen av kontanter skjer lenger ute i kretsløpet og at de sjeldnere kommer inn til NB, jf. figur 1.

3.1 Sedler

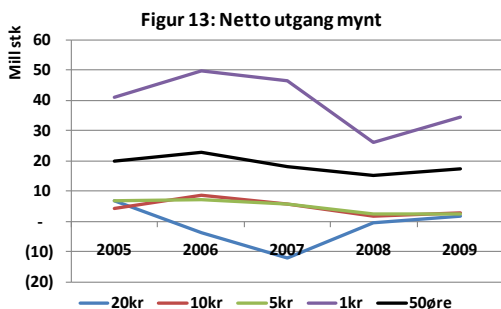
I 2009 var den totale inngangen 74,8 millioner sedler, mens utgangen var på 70,8 millioner. Dette tilsvarer en verdi på hhv. 27,4 og 26,4 milliarder kroner. I 2009 var det samlet sett netto inngang av antall sedler, etter en fallende netto utgang de foregående årene.

Valørfordelingen av den totale inn- og utgangen har forandret seg de siste årene, se figur 9. I 2009 er det samlet sett netto inngang av sedler. Den største bidragsyteren til det er 100-kroneseddelen. 1000-kroneseddelen har også hatt en større økning i sin netto inngang i forhold til 2008. 200- og 500-kroneseddelen har netto utgang.

Antall transaksjoner har falt raskere enn volumene, slik at gjennomsnittlig beløp pr. transaksjon har økt, jf. figur 10 og 11.

Sentralbankdepotet i Oslo har den største andelen av samlet seddelinngang med ca 50 prosent. Depotet i Tromsø har den laveste andelen på ca 7 prosent.

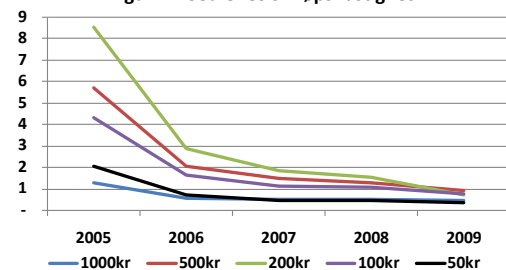

3.2 Mynter

I 2009 var den totale inngangen 22,3 millioner mynter, mens utgangen var på 81,7 millioner. Dette tilsvarer en verdi på henholdsvis 146 og 268 millioner kroner.

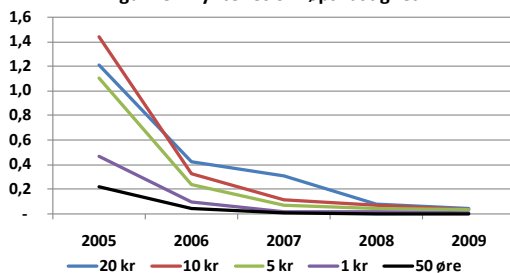
Inngangen er redusert med 14,1 millioner mynter i forhold til 2008, mens utgangen har gått ned med 0,3 millioner mynter. Forklaringen er at myntene på samme måte som sedlene i større grad sirkulerer uten å være innom NB.

Figur 14: Sedlenes omløpshastighet

Netto utgang av mynter viser etter to år med nedgang en økning i 2009. Toppen i 2006 skyldes i hovedsak en kraftig netto utgang av 1-kronemynter, jf. figur 13. 20-kronemynten er den eneste valøren som har hatt netto inngang de siste årene, men i 2009 har også den netto utgang. Totalt har det gått ut netto 12,5 millioner flere mynter i 2009 enn i 2008.

Figur 15: Myntenes omløpshastighet

3.3 Omløpshastighet

Omløpshastigheten viser hvor mange ganger sedler og mynter i gjennomsnitt er innom NBs depoter i løpet av ett år. Omløpshastigheten for sedler og mynter vil variere avhengig av valør da de har ulike bruks- og forsyningsmønstre. Det var en markant nedgang i omløpshastigheten for både sedler og mynter i 2006, jf. figur 14 og 15, og nedgangen har fortsatt frem til 2009. Omfordeling av sedler og mynter

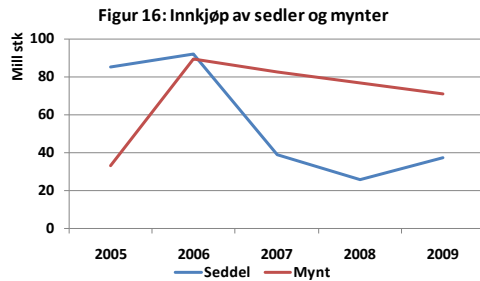
mellom banker skjer nå hovedsakelig via de private depotene.

4 Anskaffelse av sedler og mynter

I 2009 har NB fått levert 12 millioner 200-kronesedler og 25 millioner 500-kronesedler, jf. figur 16. Reduksjonen i leveranser de siste årene skyldes at produksjonskapasiteten ble utnyttet fullt ut før NBs seddeltrykkeri ble avviklet sommeren 2007. NB kjøper nå sedler fra eksterne leverandører, se kapittel 1.

Innkjøpsvolumet ble noe lavere enn planlagt i 2009, fordi halvparten av en leveranse på 25 millioner sedler som skulle vært levert i høsten 2009, ble utsatt til etter årsskiftet.

Innkjøpsvolumet av mynter har gått noe ned i forhold til 2008. Det Norske Myntverket leverte i 2009 70,9 millioner mynter fordelt på 0,5 millioner 20-kronemynter, 0,5 millioner 10-kronemynter, 10 millioner 5-kronemynter, 50 millioner 1-kronemynter og 9,9 millioner 50-øremynter.

5 Destruksjon

NB har ansvar for å opprettholde en tilfredsstillende kvalitet på sedler i omløp og iverksette tiltak for å oppnå dette. Dette innebærer blant annet å legge til rette for at slitte, skadde og utgåtte sedler tas ut av sirkulasjon og blir destruert.

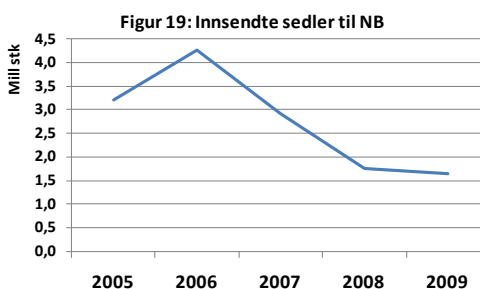
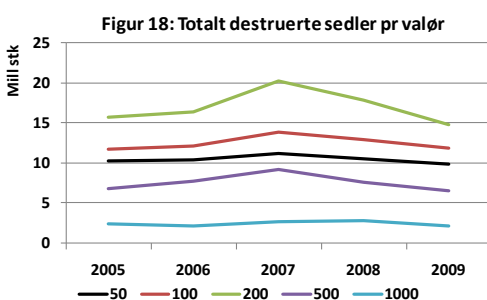
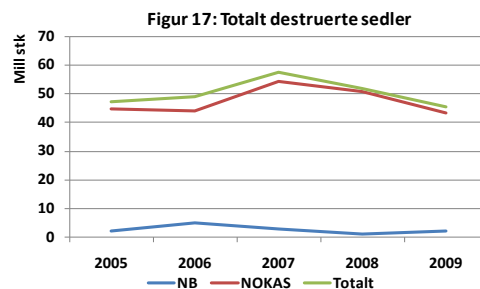
Figur 17 og 18 viser utviklingen i antall destruerte sedler. I 2009 ble det totalt destruert 45,5 millioner sedler, tilsvarende en verdi på 10,2 milliarder kroner. 95 prosent av all seddeldestruksjonen ble utført på behandlingsmaskinene i NOKAS, mens det resterende ble destruert av NB.

5.1 *Kontroll og destruksjon i Norges Bank*

5.1.1 *Sedler*

NB mottar alle sedler som er avvist av NOKAS' behandlingsmaskiner, samt all seddelinngang av utgave V og eldre. Videre mottas sedler som er innlevert i forbindelse med erstatningssaker (jf. pkt. 7.2), samt utgåtte og fargede sedler. I alt utgjorde dette 1,6 millioner sedler i 2009, jf. figur 19. Av disse var ca 0,4 millioner fargede sedler.

Sedlene telles og kontrolleres før de destrueres under overvåking av en tilsynsgruppe. NB stod for ca 5 prosent av samlet seddeldestruksjon i 2009, det vil si 2,3 mill sedler.

Av sedlene som ble kontrollert, ble det i 2009 oppdaget 9 falske sedler.

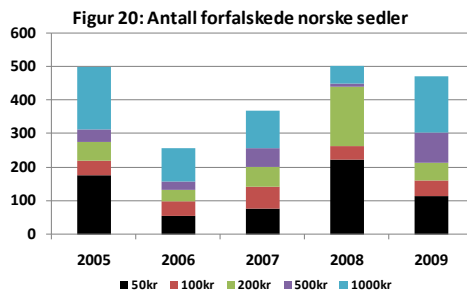
5.1.2 Mynter

I løpet av året mottar NB gammel³ og skadet mynt fra banker og privatpersoner. Myntene blir kontrollert, bl.a. med hensyn på hvitvaskingslovens bestemmelser, før de blir klargjort for destruksjon. Destruksjonen skjer ca. en gang i året, ved at myntene deformeres i en maskin NB leier av firmaet Metallco slik at de ikke lenger kan brukes som betalingsmiddel. Metallet fra de deformerte myntene blir deretter solgt. Det ble ikke destruert mynt i 2009.

I 2009 mottok NB 2,7 millioner gamle og skadde mynter. Det er 3,7 millioner færre enn i 2008 og skyldes antagelig at NB ikke har hatt kunngjøringer i 2009 om utløp av innløsningsfrister.

6 Forfalskninger

Antall forfalskede sedler har de siste årene ligget på et mye lavere nivå enn hva det var rundt tusenårsskiftet. I 2009 ble det registrert 472⁴ forfalskede sedler mot 503 i 2008. Sammenlignet med eurolandene har Norge ca 4 forfalskede⁵ sedler pr. millioner sedler i omløp, mot eurolandenes 67⁶. I 2009 er 93 prosent av forfalskningene kopier av oppgraderte sedler. Informasjon fra Kripos tilsier at kvaliteten på forfalskningene i hovedsak er svært dårlig, og at de er lette å oppdage i sirkulasjon.

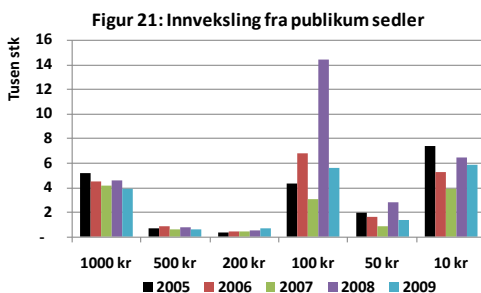
	1000 kr	500 kr	200 kr	100 kr	50 kr	Sum	Fordeling
Ikke oppgr. utgave	3	3	6	6	13	31	7 %
Oppgradert utgave	163	87	47	41	103	441	93 %
Alle utgaver	166	90	53	47	116	472	100 %
Fordeling	35 %	19 %	11 %	10 %	25 %	100 %	

Tabell 1 Forfalskede sedler 2009 (kilde Kripos)

7 Henvendelser fra publikum

7.1 Innveksling av utgåtte sedler og mynter

Publikum har anledning til å komme til NB for å veksle inn utgåtte sedler og mynter etter gitte regler. NB har hatt ca 1

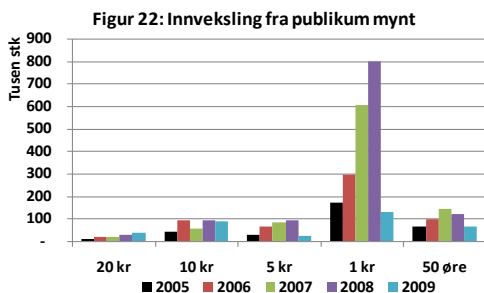

³ Tilbaketrukket mynt, jf sentralbankloven § 15.

⁴ Tallene viser kun beslag gjort i Norge. Tallene vil normalt oppjusteres etter hvert som saker fra lokale politikamre kommer inn til Kripos.

⁵ 472 forfalskede sedler over et gjennomsnittlig seddelomløp på 117,9 millioner stk.

⁶ For eurolandene var det i 2009 omtrent 860 000 stk. forfalskninger og ca 12 800 millioner stk sedler i omløp. Kilde: ECB, press release 11. January 2010.

100 henvendelser i 2009⁷ hvor innlevert/byttet beløp er på lavere enn 10 000 kroner. I 2008 hadde vi ca 900 henvendelser. Figur 21 og 22 viser valørfordelingen av innvekslingene i perioden 2005 til 2009.

7.2 Erstatninger for skadde, ødelagte eller bortkomne sedler og mynter

NB innløser eller gir erstatning for skadde, ødelagte eller bortkomne sedler og mynter etter to regelverk. Innløsning av skadde sedler gis etter nærmere regler på bakgrunn av størrelsen på seddelresten. Skadde mynter innløses dersom de er hele og kan identifiseres. Erstatning for ødelagte eller bortkomne sedler/mynter gis som billighetserstatninger etter nærmere regler på bakgrunn av sannsynlighetsbevis for at kontantene faktisk har vært til stede og at de ikke vil dukke opp igjen senere.

I 2009 er det behandlet 24 innløsningssaker og 6 saker vedrørende billighetserstatning.

7.3 Andre henvendelser

NB har som vanlig mottatt en rekke henvendelser fra publikum pr e-post eller telefon. Disse er behandlet og besvart løpende.

⁷ Henvendelser ved depoter drevet av NOKAS inngår ikke her + større innleveringer av sedler og mynt.